Aleksandra Achtelik, Barbara Serafin
Uniwersytet Śląski
Katowice

Miło mi panią poznać... – projekt podręcznika

Na polskim rynku wydawniczym jest dostępnych wiele podręczników dla początkujących, które są pisane z myślą o cudzoziemcach, pragnących się uczyć języka polskiego. Wyliczyć tutaj należy przede wszystkim pozycje autorstwa W. Miodunki *Cześć, jak się masz!*, S. Mędaka *Chcę mówić po polsku*, A. Dąbrowskiej i R. Łobodzińskiej *Język polski dla cudzoziemców*, B. Bartnickiej, W. Jekiela, M. Jurkowskiego, D. Wasilewskiej, A. Weselińskiej, K. Wrocławskiego *Uczymy się polskiego*, J. Kucharczyka *Zaczynam mówić po polsku* oraz książkę autorstwa A. Janowskiej i M. Pastuchowej *Dzień dobry*.

Wszystkie tytuły oferują studentowi gruntowny kurs gramatyki polskiej oraz stopniowe zapoznawanie się ze słownictwem zgromadzonym wokół proponowanych pól tematycznych. W podręcznikach tych rozbudowano człon nastawiony na ćwiczenie i utrwalenie materiału gramatycznego. Dużą rolę autorzy przywiązują do utrwalania poznanych treści, co znajduje odzwierciedlenie w licznych ćwiczeniach, mających charakter powtórzeniowy. Podręczniki te opracowane zostały z myślą o intensywnym, rocznym bądź półrocznym kursie języka polskiego.

Niejednokrotnie jednak osoby, które chcą się uczyć języka polskiego, deklarują chęć uczestnictwa w kursie miesięcznym lub dwutygodniowym, a cel, jaki sobie stawiają, to częstokroć nie gruntowne nauczenie się gramatyki języka polskiego, ale możliwość językowego uczestniczenia w prostych sytuacjach komunikacyjnych oraz poznanie tylko elementarnych podstaw polskiego systemu gramatycznego. Jest to zatem nasta-

wienie na „tzw. efektywność nauczania, czyli osiągnięcie jak najwięcej w jak najkrótszym czasie"[1].

W odpowiedzi na zapotrzebowanie tego rodzaju podjęłyśmy pracę nad podręcznikiem pt. *Miło mi panią poznać. Język polski na każdą okazję. Sytuacje komunikacyjne.*

Książkę adresujemy do cudzoziemców, którzy po raz pierwszy mają kontakt z językiem polskim i zamierzają opanować go w stopniu pozwalającym zrozumieć proste komunikaty słowne i pisemne, aktywnie uczestniczyć w najprostszych dialogach oraz poznać podstawy systemu gramatycznego. W naszym zamyśle podręcznik *Miło mi panią poznać...* stanowi swoiste wprowadzenie do języka polskiego i może znaleźć szerokie zastosowanie w kursach adaptacyjnych skierowanych do cudzoziemców przyjeżdżających na studia w Polsce, lub w krótkich, intensywnych kursach języka polskiego.

Założyłyśmy, że odbiorcą naszego podręcznika będą osoby dorosłe uczące się pod kierunkiem lektora lub samodzielnie. Założenie to w sposób istotny zaciążyło na sposobie organizacji treści zawartych w podręczniku, ponieważ stwierdziłyśmy, że człowiek dorosły pragnie osiągnąć możliwość porozumiewania się w języku obcym na tematy, które stanowią przedmiot rozmowy potocznej[2], mimo iż ma świadomość, że dysponuje mniejszą skalą środków wyrażenia swych myśli aniżeli w języku ojczystym.

Zgodnie z tym założeniem postanowiłyśmy, że teksty zamieszczone w podręczniku będą dotyczyły typowych sytuacji życia codziennego, w których cudzoziemiec może się znaleźć. Założyłyśmy ponadto (co jest oczywistością glottodydaktyczną), że student zawsze więcej rozumie, aniżeli potrafi wyartykułować, co z kolei stało się motywacją do tego, by nie tworzyć sztucznie uproszczonych wypowiedzi, ale w miarę możliwości odzwierciedlać w dialogach najczęściej używane formuły pytań i odpowiedzi. Starałyśmy się, aby teksty nie były sztucznie spreparowane (z nastawieniem tylko na struktury najprostsze, podporządkowane dodatkowo zagadnieniu gramatycznemu), ale by były zgodne z postulatem autentyczności języka, a tym samym umożliwiały komunikowanie się w języku obcym tak, jak posługują się nim autochtoni[3].

---

[1] W. Martyniuk: *Praca z tekstem autentycznym w nauczaniu języków.* W: „Acta Universitatis Lodziensis". *Kształcenie polonistyczne cudzoziemców.* T. 7/8. Łódź 1996, s. 41.

[2] W ustaleniu najczęściej występujących w rozmowach potocznych tematów pragniemy powołać się na listę rangową zamieszczoną w pracy U. Żydek-Bednarczuk: *Struktura tekstu rozmowy potocznej.* Katowice 1994, s. 126–129.

[3] Por. W. Martyniuk: *Autentyzm i autonomia w nauczaniu i uczeniu się języka obcego.* W: *Nauczanie języka polskiego jako obcego. Materiały z konferencji Grupy „Bristol".* Red. W. T. Miodunka. Kraków 1997, s. 33.

Zrezygnowałyśmy z wprowadzenia bohatera łączącego wszystkie jednostki lekcyjne, ponieważ wtedy zobligowane byłybyśmy do konsekwencji w językowym zarysowywaniu jego osobowości, co mogłoby wpłynąć na sztuczność budowanych dialogów oraz prezentowanych sytuacji. Książka została podzielona na cztery części: leksykalno-gramatyczną, tabele gramatyczne, tłumaczenie tekstów i klucz do ćwiczeń.

Część pierwsza składa się z 20 jednostek lekcyjnych, z których każda dotyczy konkretnej sytuacji komunikacyjnej. Dobór tych sytuacji był motywowany pytaniem: W jakich sytuacjach najczęściej uczestniczy cudzoziemiec w Polsce? Jakie ma potrzeby w polskich realiach?

Wybrałyśmy następujące sytuacje: przedstawianie się, zamawianie taksówki, rezerwację hotelu, pytanie o godzinę, zakupy, w restauracji, na poczcie, na dworcu kolejowym, wyrażanie prostych próśb itp. Treść każdej jednostki lekcyjnej dotyczy zgodnie z postulowanym przez Instytut Polonijny kręgiem tematów przeznaczonych dla grup początkujących, zakresu *Ja i mój świat*.

Oprócz lekcji odnoszących się do sytuacji komunikacyjnych zamieściłyśmy w podręczniku kilka lekcji, w których w wyższym stopniu wyakcentowałyśmy aspekt gramatyczny. Naszą decyzję motywujemy w dalszej części tekstu.

Kolejność lekcji w podręczniku podyktowana jest obszernością materiału leksykalnego, którego wymagają poszczególne pola tematyczne, oraz typowością sytuacji, w których student może się znaleźć, czyli najpierw przedstawianie się, potem zakupy, a dopiero na kolejnym miejscu zamawianie taksówki czy kupno biletu na dworcu kolejowym. Podawanie materiału w książce ma zatem charakter gradacyjny, a na każdej lekcji uczący utrwala leksykę oraz struktury składniowe, które pojawiły się wcześniej. Starałyśmy się, aby partie dialogowe zawierały najczęstsze warianty pytań i odpowiedzi, których używa się w danej sytuacji komunikacyjnej. W dialogach zwracałyśmy też uwagę na ekonomiczność języka, nie stroniąc tym samym od skrótów i elips (np. *Trzy razy „Tyskie"* – zamiast: *Proszę trzy piwa „Tyskie"*). Mamy świadomość, że każdy z proponowanych przez nas dialogów ma charakter scenki przykładowej, często więc starałyśmy się formułować różne warianty tego samego pytania lub odpowiedzi.

Istota podręcznika polega na tym, że materiał gramatyczny zawsze podporządkowany jest sytuacji komunikacyjnej, nigdy odwrotnie. Z tego wynika sposób zamieszczenia materiału w podręczniku – tabele stanowiące kompendium wiedzy z tzw. małej gramatyki języka polskiego znajdują się na końcu książki. Pod każdym dialogiem zaś zamieszczono tylko krótką informację o nowym elemencie gramatycznym wprowadzanym w lekcji. Ponadto na marginesach znajdują się nowe wiadomości gramatyczne potrzebne w konkretnej lekcji.

Dialog stanowi materiał podstawowy każdej jednostki lekcyjnej. Ważnym elementem są także ćwiczenia, których celem jest utrwalenie nowego materiału leksykalnego i gramatycznego. Ćwiczenia mają charakter komunikacyjny, co ma zwrócić uwagę studenta na rozumienie i tworzenie struktur istotnych dla porozumiewania się, a nie tylko na mechaniczne utrwalanie przez wielokrotne tworzenie tej samej formy gramatycznej. Ćwiczenia te pokazują przede wszystkim zastosowanie materiału gramatycznego w konkretnej sytuacji komunikacyjnej.

Ćwiczenia gramatyczne mają często formę dialogu, który należy uzupełnić (tzw. miniscenki dialogowe), oprócz nich umieszczamy ćwiczenia polegające na ułożeniu dialogu z rozsypanki słownej lub zdaniowej, wypełnienia dymków w narysowanej scence itp. Wszystkie typy ćwiczeń mają uaktywnić studenta, ale nie ograniczać jego inwencji. Student musi komunikować się, odnosić tekst do otaczającego go świata, winien mieć świadomość, że może posłużyć się tekstem w sytuacji pozalekcyjnej. Ćwiczenia zaś mają umożliwić studentowi sposobność użycia konstrukcji, które poznał w ogniwie wstępnym zajęć.

Na początku książki umieszczamy alfabet. Uważamy bowiem, że na wstępie uczeń winien posiąść umiejętność artykułowania poszczególnych głosek polskich i znać sposoby ich zapisu, co w dużej mierze stanowi o sukcesie w dalszej nauce.

W *Miło mi panią poznać...* pokazujemy konkretne głoski w kontekście, czyli w podstawowych wyrazach, które dodatkowo zostały przedstawione graficznie. Mamy bowiem nadzieję, że student skojarzy dany dźwięk z konkretnym słowem i obrazem. Chcemy podkreślić, że celem tej lekcji nie jest nauczenie się słów zawartych w alfabecie, uważamy jednak, że przynajmniej część z podanych słów student zdoła sobie przyswoić.

Lekcja poświęcona rodzajowi rzeczownika i przymiotnika podporządkowana jest problemowi gramatycznemu. Zdecydowałyśmy się na tę niekonsekwencję, aby zapobiec ewentualnym kłopotom i błędom mogącym się ujawnić później, a wynikającym z niezrozumienia zawiłości, związanych z kategorią rodzaju, oraz z problemów zgodności przymiotnika z rzeczownikiem właściwych gramatyce języka polskiego.

Proponowane jednostki lekcyjne nie mają takiej samej długości, dlatego też czas przeznaczony na ich realizację jest różny. Nieproporcjonalność objętości poszczególnych lekcji podyktowana jest złożonością niektórych sytuacji komunikacyjnych, np. *zamawianie taksówki; dworzec kolejowy*. Pozostawiamy tutaj inwencję nauczycielowi, do którego należeć będzie decyzja, ile lekcji przeznaczyć na realizację proponowanego przez nas materiału.

Część wiedzy o gramatyce została zawarta w tabelach umieszczonych na końcu książki. Wydaje nam się, że zgromadzenie w jednym miejscu

podstawowych informacji o deklinacji i koniugacji pomoże studentom w nauce, ponieważ pozwoli dostrzec różnice i będzie stanowić dodatkową pomoc w rozstrzyganiu wątpliwości.

Kolejną część podręcznika stanowią tłumaczenia zwrotów. Zamieszczono w niej wszelkie zwroty użyte w dialogach, co motywowane jest częstą w języku polskim wieloznacznością słów. Założyłyśmy bowiem, że do sprawdzenia znaczenia pojedynczego słowa lub jego formy podstawowej mają służyć powszechnie dostępne słowniki. Studenci zaś często chcą sprawdzić znaczenie całej frazy, ponieważ czasami, choć rozumieją znaczenie każdego słowa, nie rozumieją zdania. Słowniczek pełni funkcję utrwalającą całe struktury zdaniowe niezbędne w komunikacji.

Zdecydowałyśmy się na wprowadzenie języków pośredniczących (języka angielskiego i niemieckiego), w których oprócz języka polskiego formułujemy polecenie w języku polskim. Chciałyśmy dzięki temu osiągnąć efekt pełnego rozumienia, choć w poleceniu formułowanym w języku polskim starałyśmy się posługiwać jak najprostszymi, najbardziej klarownymi strukturami. Ponadto język pośredniczący wprowadziłyśmy w nazewnictwie metajęzykowym (nazwy przypadków, części mowy).

Umieszczenie tłumaczeń na końcu podręcznika ma studentowi umożliwić samodzielną pracę z książką oraz pomóc w wyjaśnieniu ewentualnych niejasności, będących konsekwencją faktu, że podczas lekcji prowadzący nie używa w ogóle języka medium. Tabele gramatyczne, klucz do ćwiczeń i tłumaczenia stanowią duże ułatwienie i stwarzają możliwość samodzielnej nauki studenta z podręcznikiem.

Każda lekcja ma charakter otwarty i szczególnie w sytuacji pracy z nauczycielem może być rozbudowywana materiałami dodatkowymi, np. klasycznymi ćwiczeniami gramatycznymi, które utrwalałyby materiał.

Pragniemy zwrócić także uwagę na rolę ilustracji w naszym podręczniku. Odgrywają one rolę niemal równorzędną z tekstem, tzn. nie pełnią tylko funkcji ozdobnika, ale ilustrując tekst, pomagają w jego zrozumieniu. Proponujemy także nauczycielowi, aby czasami rozpoczynał od rysunku, a następnie przechodził dopiero do tekstu. Ilustracje mają z jednej strony ułatwić uczniowi zrozumienie kontekstu sytuacyjnego, z drugiej zaś – pomóc nauczycielowi w procesie dydaktycznym.

W podręczniku starałyśmy się zawrzeć pewne, choćby drobne, informacje o kulturze polskiej i realiach życia codziennego w Polsce. Zamieściłyśmy np. materiał ilustracyjny w postaci reprodukcji obrazów mistrzów malarstwa polskiego, ryciny przedstawiające potrawy świąteczne czy rekwizyty związane z obchodami Bożego Narodzenia i Wielkanocy – w ten sposób pokazujemy tradycje świąteczne w Polsce, polskie stroje ludowe, przyporządkowując je do poszczególnych regionów historyczno-kulturowych Polski, banknoty, na których przedstawione są wizerunki królów polskich, wizerunki miast polskich.